Alapismeretek

Kriminológiai tankönyv

A büntetés-végrehajtás szakemberei közül sokan ismerik *Vigh József* és *Földvári József* „zöld könyvét", a Kriminológiai alapismereteket, amely 1987-ig három kiadást is megért. Vigh Józsefnek, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar kriminológiai tanszéke vezetőjének új, *Kriminológiai alapismeretek* című tankönyve első ízben 1991-ben jelent meg, most, 1995-ben másodszor adták ki a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában.

✹

A könyv szerzője szerint a kriminológia olyan tudomány, amely a bűnözéssel mint társadalmi jelenséggel és a bűncselekmények elkövetésével mint egyedi jelenségekkel, illetve ezek különböző csoportjaival foglalkozik. A kriminológia vizsgálati tárgyköre a bűnözés, de a bűnözés törvényszerűségeinek felismerése, jobb megismerése érdekében vizsgálja a bűnözéssel kapcsolatos jelenségek összefüggéseinek rendszerét is. A kriminológia a bűnözést alapvetően három megközelítési módban vizsgálja: *alaktani* (morfológiai), *okságí* (etiológiai) és *megelőzési* (preventív) szempontokból. Mint tudomány, szoros kapcsolatban áll a pszichológiával, a szociológiával, a büntetőjoggal és a büntetőeljárás tudományával.

A tudományos kriminológiai kutatások első igazi úttörője *Adolphe Quetelet*, múlt századi belga tudós volt, aki a bűnözésnek mint társadalmi jelenségnek a törvényszerűségeit a társadalom általános törvényszerűségei közé ágyazta be. A testi rendellenesség és a bűnös emberi magatartás összefüggéseit első ízben *Cesare Lombroso*, szintén a múlt században élt olasz fegyházorvos tanulmányozta, ő az ún. kriminál-antropológiai irányzat megalapítója. A 19. század végének két jelentős irányzata még az ún. *kriminál-szociológia* és az ún. *közvetítő irányzat*. (Ez utóbbi megkísérelte összeegyeztetni a kriminál-biológiai és kriminál-szociológiai nézeteket.)

A 20. századra a társadalom és a tudomány fejlődésével megváltoztak a kriminológiáról alkotott nézetek is, a korábban szembenállók közelebb kerültek egymáshoz. A biológiai és társadalmi tényezők közé határozottan beékelődött a pszichikus tényezők értékelése. Századunk első felének rendkívül sokszínű kriminológiai nézeteit, iskoláit Vigh József részletesen tárgyalja, most még felsorolásszerű ismertetésére sincs módunk.

A szerző ezt követően a modern kriminológiai nézeteket rendszerezi, azokat az elméleteket, amelyek máighatóan részt vesznek az aktuális kriminál-politika kialakításában. Vigh professzor a társadalmi beállítottságú elméletek között ismerteti például a társadalmi stigmatizáció elméletét, az ún. radikális kriminológiát, az abolicionista irányzatot, a jóléti bűnözés elméletét és a neoklasszikus kriminál-politikai irányzatot. (Ez utóbbinak legalapvetőbb tétele: „Ha a büntető igazságszolgáltatás nem lehet hatékony eszköze a bűnmegelőzésnek, akkor legalább igazságos legyen a tettarányosság elve alapján.")

A modern biopszichológiai irányzatok között olvashatunk például a kromoszómarendellenességek vizsgálatáról, a kondicionálódási elméletről, az adoptációs vizsgálatokról és a frusztráció elméletéről.

A kriminológia hazai fejlődésével foglalkozó fejezet után a könyv a bűnözés főbb morfológiai jellemzőit ismerteti. A *látens* és *regisztrált* bűnözés fogalmának tisztázását követően *A bűnözés struktúrája* című alfejezet a bűnözés szerkezetét büntetőjogi ismérvek, a cselekmény fajtája, az elkövető személyi és szociális ismérvei, az áldozatokra vonatkozóan és a bűnözés területi megoszlása szerint tárgyalja. Külön kitér arra is, hogyan változott a bűnözés volumene évről évre. A fejezet külön érdeme, hogy számos hazai kriminál-statisztikai adatot ismerhetünk meg belőle. (Az utolsó adatok az 1989. évre vonatkoznak.)

A könyv tárgyalja a bűncselekmény és a bűnözés *okségi* kérdéseit is. Ez a terület a mai kriminológia gerincét alkotja. A különböző kriminológiai irányzatok a történelem folyamán mindig az okségi koncepciók kifejeződései voltak, s aszerint kapták elnevezésüket, hogy milyen okségi tényezőkben vélték felfedezni a bűncselekmények okait.

Vigh József a bűnelkövető személyiségét és annak szerepét biológiai és társadalmi (makro- és mikrokörnyezet) tényezők szerint analizálja. A hazai bűncselekmények konkrét okainak elemzésekor a szerző az 1989. évi adatszolgáltatás alapján az ismertté vált elkövetőket okségi szempontból a következő három okcsoport szerint vizsgálja: *az alkohol és kábítószer hatása, az elkövető tudattartalma és emóciói, valamint a mikrokörnyezeti problémák alapján.*

A könyv utolsó fejezete – *A bűnözés megelőzése* – a kriminológia harmadik nagy területét tekinti át, és számos büntetés-végrehajtási vonatkozást tartalmaz. Általánosnak mondható az a felfogás, hogy a megelőző intézkedéseknek két alapvető csoportját különböztetik meg: az állami és társadalmi eszközöket, továbbá a büntető felelősségre vonás eszközeit. Ez utóbbi eszközök központi magja a szankciórendszer. Napjaink törvényhozását e szempontból a depönalizáció, a büntetések enyhülése jellemzi. *„A büntető felelősségre vonás történelme kétséget kizáróan bizonyítja* – írja Vigh József –, *hogy a durva, testi-lelki szenvedést okozó, az úgynevezett szigorú büntetések rendszerint dacot, agressziviást váltanak ki az elkövetőből, és növelik a társadalommal való szembenállást."*

Vigh József hangsúlyozottan elméleti kérdésekkel foglalkozó tankönyve elsősorban joghallgatók számára készült, de mindazoknak hasznos összefoglalót nyújt, akik a kriminológiai ismeretek rendszerező összefoglalására kíváncsiak. Az érthető, jól összefogott könyv minden fejezetéhez jegyzetapparátus, ezen keresztül gazdag irodalomjegyzék társul. A kötetet tárgymutató zárja, kár, hogy névmutató nem készült.

Visszakanyarodva a könyvismertetés kezdetéhez: azoknak, akik ismerték a „zöld könyvet" és azoknak is, akik nem, érdemes megismerkedniük az új Kriminológiai alapismeretekkel.

Deák Ferenc